5 అప్పుడూ - ఇప్పుడూ

వాడు కాలేజీలో చేరిం తరువాత కొన్ని యేళ్ళు నేను సుబ్రమణ్యం మొహం చూడలేదు. ప్లీడరు కాకూడ దని మేం పట్టిన శపథాలు మరిచి, ప్లీడరు వృత్తి భోగంవృత్తి కన్న నీచమని నిశ్చయించుకొని తిట్టిన తిట్లన్నీ దిగదుడుచుకొని, తండ్రి ఆగ్రహానికి జడిసి సీఃంగా లా కాలేజీలో పిరికివాడై చేరా డనుకొని వాడి మీది అభిమాన మంతా మళ్ళించేసుకున్నాను. తరవాత నేను బెంగుళూరు వెళ్ళడం, మా కుటుంబంలో అవస్థలూ, అత్తవారితో తగాదాలు, వీటి మధ్య వాణ్ణి అసలే మరచి పోయినాను.

ఇన్సూరెన్సు యేజంటునై తిరుగుతూ, బెజవాడలో ఒక పెద్ద మేడకి సుబ్రమణ్యం ప్లీడరీ చెక్క చూశాను. వెంటనే వాణ్ణి చూడాలనిపించింది. అదిగాక వాడి మేడ విస్తీర్ణం పట్టి వాణ్ణో అయిదు వేలకి యిన్సూరెన్సు బుట్టలో వెయ్యవచ్చని ఆశ కూడా పుట్టింది. విశాలమైన హాలులోకి వెళ్ళగానే కాయితాల కట్టల మధ్యా, పదిహేను గురు కింకరుల వంటి క్లయింట్ల మధ్యా కొట్టుకుంటున్న వాడు అక్కడ కనపడ్డాడు. నన్ను చూడగానే వాళ్ళని వొదిలించుకొని సంతోషంతో లేచి కావిలించుకొని లోపలికి తన గదిలోకి తీసికెళ్ళి

కూచో పెట్టి "యింక నలుగు రున్నారు. వం పేసి వస్తాను. యీ బొమ్మల పుస్తకాలు చూస్తో కూచో" అని వెళ్ళాడు.

గది చుట్టూ పటాలు చాలా 'టేస్టు'గా అమర్చివున్నాయి గోడలకి. సంస్కృత కవులు యింగ్లీషు కవులు రచించిన గ్రంథాలు గల చక్కని చిన్న లైబ్రరీ వుంది ఒక మూల. యింకో పక్కన తొక్కుడు హార్మోనియం నిగనిగలాడుతోంది. మెత్తని పరుపుల కుర్చీలో వెన్ను వాల్చి గూట్లోంచి నీలపుటా కాశం వేపూ, వూగులాడే పున్నాగ శిఖరాలవేపూ చూస్తో 'యేమి అదృష్టమా!' అనుకొన్నాను. కాని యివన్నీ అన్యాయార్జిత విత్తమే కా అనుకున్నాను మళ్ళీ. తలుపు బైటనుంచి కల కలమనే నవ్వులూ, పరుగులెత్తే పిల్లలు అరుపులు, వంగ పండు చీరె చెరగులూ, బంగారు గాజుల చప్పుళ్లూ, న న్నాకర్షిస్తున్నాయి. చక్కని యింగువ వాస నోసారి తాకింది నా ముక్కుల్ని బ్రాహ్మణ వేదపఠన మోసారి వినబడ్డది. సుబ్రమణ్యం వొచ్చి స్నానానికి లెమ్మన్నదాక అట్లా గడిచింది కాలం. వాళ్ళ ఐశ్వరము భోగమూ చూస్తే కుచేలుడు కృష్ణుడి యింటికి వెళ్ళి నట్టుంది. ఆ యింట్లో పెద్ద దగ్గర్నించి చిన్న వరకూ నా స్నేహితుణ్ణి చూస్తే అధికారం, భక్తి, ప్రేమ అత దేదన్నా మాట్లాడాడో అతన్ని సంతోష పెట్టడం కోసం అందరూ పరిగెత్తుతారు. నౌకర్లు అతనికి తమ ప్రాణా లర్పించడానికి ఏ మాత్రం సంశయించరు. అతనిలో నుంచి ఎప్పుడూ సంతోషమూ, దయా యితరులపైకి ప్రవహిస్తో వుంటాయి. అందరి దేవుళ్ళు అన్ని వరాల్ని అతని మీద వర్షించినట్లు కనబడుతుంది. ఆనంద నిలయాన్ని ఆ గృహాన్ని చూస్తే ఎవరిమీదా ద్వేషమూ, ఈర్ష్యా, లోభత్వమూ, విచారమూ అతనిలోనే కాదు, ఆ యింట్లోనే లేవు అని తోస్తుంది. భోజనమైె వాళ్ల గదిలో కూచునప్పుడు "ప్లీడరీ మీద పిపూర్వ ఉగ్రం తగ్గిందా?" అన్నాడు పిగ్గుపడుతో. లే దన్నాను. సు:—యింకా పి అభిప్రాయం మేమందరం పీచులంమనేనా?

నేను :—కాకపోతే యివన్నీ ఎట్లా సంపాయించావు?

సు: —తలలుకొట్టి దోచుకున్నా ననుకుంటున్నావా యేం?

నే: —అవును. నిష్కాపట్యానికి నేను ప్రసిద్ధి.

సు: —పడ్డ కష్టానికి ఫలిత మాపించడం తప్పేనా?

నే: —న్యాయమైన కష్టమైతేగా? అబద్ధాలాడించడమేగా!

సు: —సిపాయియుద్ధంలో చంపుతాడు. హంతకుడే?

నే: —ధర్మయుద్ధం న్యాయమే.

సు: —ఎదుటి వాళ్ళు ధఅర్మయుద్ధం చేస్తే?

నే: —మనం ధర్మయుద్ధమే చెయ్యాలి.

సు: —ఆ విధంగానే మన రాజపుత్రుల్నీ, వాళ్లనీ నమ్మి మన దేశం నాశనమయింది.

నే: —ధర్మం మిగిలింది.

సు: —ఆ దేమూలా కనబడదు దేశంలో యిప్పుడు.

నే: —కోర్టులో కనబడదు.

సు: —కోర్టులో అబద్ధమాడించకపోతే, నీ నిజం అబద్ధమౌతుంది.

నే: —అబద్ధం అబద్ధంచేత నశిస్తుందా?

సు: —జీసస్ క్రైస్తులాగు మాటలాడకు మరి. కోర్టులో తెలివి తక్కువ అబద్ధం, తెలివిగల అబద్ధం చేత నశిస్తుంది.

నే: —నశించదు. ప్రజల్లో అబద్ధ మెక్కువవుతోంది.

సు: —దేశం తిరిగావుగాని ప్రజల స్వభావం నీ కేమాత్రం తెలీదు. యీపార్టీలకి మేమబద్ధాలు నేర్పా లనుకున్నావు. వాళ్ళేనేర్పుతారు మాకు. పనికిరాని తెలివి గలవీ తక్కువ అబద్ధాలు ఆడకుండా అవసరమైనవీ, తెలివి మాత్రమే ఆడమంటాం మేము.

అతనితో వున్న నాలుగురోజుల్లో అతని దాతృత్వము, ప్రజాసేవ, ఉత్సాహమూ అన్నీ వ్యక్తమైనాయి నాకు. బారురూములో అతను ప్రవేశించగానే అందరి మొహాలు విప్పారి నవ్వుతాయి. నీచమూ అవ్యక్తమూ అసభ్యమైన మాటలు మాట్లాడ వెరుస్తారు అతనిముందు. అతనికి అందరిమీద విశ్వాసమూ దయా భక్తి. ఆ నాలుగు రోజుల్లో నాతో ఒకరిని గురిని గురించి నిందాపరంగా ఒక్క మాట మాట్లాడలేదు. అతను తనతోటి మానవుల్నీ లోకాన్నీ యెంతో ప్రేమిస్తున్నట్టూ, వారినించి సంతోషం పొందుతున్నట్టూ వున్నాడు.

బీదవారికి ఉచితంగా వ్యాజ్యాలు వెయ్యడంలో, బాధలు పడేవారినీ, యితరుల దౌర్జన్యంలో అణిగిపోయినవారినీ నిలబెట్టి వారికై పోట్లాడడంలో అతను తన జీవితాన్ని సగమిచ్చేస్తాడు. క్లబ్బులో అతను లేనిది వాళ్ళకేమీ తోచదు. ఇంక ముఖ్యంగా అతన్ని రాత్రి భోజనం కాగానే పిల్లలతో చూడాలి. ఎక్కణ్ణించో ఒక కథ లేక ఆట తీసుకొస్తాడు. గంట రెండుగంటలసేపు ఇల్లంతా రంగస్థల మవుతుంది. ఆ పిల్లలు ముగ్గురూ ఎప్పుడూ ఆడుతూ పాడుతూ విచారమూ దెబ్బలూ భయమూ యేమీ లేక ముచ్చట కొలువుతో వుంటారు. నే వెళ్ళేముందు పదివేల రూపాయలు యిన్సూరుచేపి, ఠాగూరు పుస్తకాలు నాకు నాలుగు బహూమతి యిచ్చి పంపాడు.

ఒక యేణ్ణర్థమయింది నేను మళ్ళీ బెజవాడ వొచ్చేటప్పటికి. సరాసరి సుబ్రమణ్యం యింటికే వెళ్లాను, రైలు నంచి పట్టుకుని. చూడగానే నిర్మానుష్యంగా కనబడ్డది. ముందున్న చెట్లు కొన్ని వాడిపోయినాయి. ఇటూ అటూ గడ్డి, మొక్కలు అడవిలాగు పెరిగిపోయినాయి. ఎన్నడూ లేనిది వాకిలి తలుపు దగ్గరగా వేసివుంది పొద్దున్న పదిగంటలకే. ఆశ్చర్యపడుతో, కనుక్కుందామని తలుపు తట్టాను. ఆదే తెరుచుకుంది. హాల్లోకి వెళ్ళాను. బల్లలూ కుర్చీలు అన్ని మూలలకి జరిపారు. చుట్టూ మధ్యా అంతా దూది దారాలు, రాట్నాలు, వాడిల్లు మార్చి వుంటాడని వెనక్కి తిరగబోతూవుంటే, పెద్దగ్గాయి వెనకనుంచి వస్తూ కనబడ్డాడు. అతని వాలకం చూడ్డంతోటే, ఆ గృహానికి మూడిన అపదే అతన్ని పట్టిందని తెలుస్తోంది. తామర కాడలాగు సన్నగా వేళ్ళాడే చేతులు, కాంతికి దూరంగా పెరిగిన మొక్కలాగు జీవంలేనీ మొహమూ, శూన్యంతో నిండిన దృష్టులూ, అన్నీ ఆ కథే చెప్పాయి. చిరిగిన జల్లెడలా గల్లిన ఖద్దరు చొక్కా వేసికొన్నాడు. బంతిలాగు గంతులేసే కాలంలో వున్న నిక్కరూ, షర్టూ మాయమైనాయి. "జ్ఞాపక ముందిటోయ్!" అంటే, మాట్లాడ్డానికి శక్తి లేనివాడివలె తల వూయించాడు.

నే :—నాన్నగా రేరీ?

కుర్రాడు :— బైటికి వెళ్ళారు అని లోకంతో పనిలేని ముసలి వాని వలె అక్కడే గుమ్మం పట్టుకుని నుంచున్నాడు.

నే :—అట్లా ఉన్నావేం, ఒంటో బావుండలేదా?

కు :—నాక్కాదు, తమ్ముడికి.

నే :—తమ్ముడికేం?

కు :—క్షయ.

నే :—క్షయా? యెక్కువగా వుందా?

కు :—యేమో! అమ్మ యేడుస్తోంది.

నే :—నాన్నగారు డాక్టరు కోసం వెళ్లారా?

కు :—లేదు, ఇంగ్లీషు డాక్టర్లు చంపుతారు మనుష్యుల్ని.

నే :—చంపుతారూ!

కు :—వాళ్లొచ్చిం తరువాతే యీ క్షయా అవీ మన దేశంలోకి వచ్చాయి.

విన్న మాట అప్ప చెపుతున్నాడు. సంగతులు సగం అర్థమై నాయి నాకు.

నే :—నువ్వు బడికి వెళ్ళడం లేదా?

కు :—ఆ యాంగ్లీషు బడికి వెళ్ళడం దేశద్రోహం—ఇంగ్లీషు చదువుల వల్లనే మన దేశం బానిస దేశ మయింది.

నే:—నీకు బడి మానెయ్యడం బావుందా?

చప్పున అప్రయత్నంగా అతని కంటి గుడ్లలో నీళ్ళు తిరిగాయి.

కు :—కాని నాకు చాలా దిగులేసింది. నేను మానేస్తానంటే మా దొరసాని యేడ్చింది. నేను కడుతున్న ఆట్టల వంతెన సగంలో వదిలేశాను. నాటకంలో "ఆల్ఫ్రెడ్" వేషం కూడా వెయ్యడానికి వీల్లెదు. "వాయిలెట్" కూడా నాతో వేషం వేస్తోంది. ఎన్నడూ నా జన్మలో ఆ అమ్మాయిని చూడకుండా వుండనని ఒట్టుకూడా వేశాను. యెంత యేడ్చిందిl కాని దేశానికి త్యాగం చెయ్యవద్దూ?

నే :—మరి చదవడమే లేదా?

కు :—ఇక్కడో కొత్త బడికి వెళ్ళాను. నా క్రాప్ చూసి నా ఇంగ్లీషు మాటలు చూసీ, నా నడకను చూసీ ఆ టీచరు ఒకటే యెక్కిరి స్తాడు. అందుకని మానేశాను.

నా హృదయం కరిగిపోయింది. దగ్గిర కూచోపెట్టుకొని రైలులో నేను చూసిన తమాషాలూ, విన్న మాటలూ, మా బావ మూర్ఖమూ - అన్నీ చెప్పి చాలాసేపు నవ్వించాను. ఇంతలో సుబ్ర మణ్యం ముసలి తండ్రి దగ్గుకుంటో వచ్చాడు.

"యెవరది మీరా? చాలా రోజులకి వొచ్చారే? మీరు మీ సీమ బట్టల్ని మానెయ్యలేదే?"

నే :—లేదండి. బావున్నారా?

తం —అడుగుతున్నారా, చుట్టూ కనబడటంలా మా వైభవం? చూశారా?

ఆయన వృద్ధకంఠపు వొణుకు నాకు చాలా జాలి పుట్టించింది. పోయినసారి నే చూసినప్పటికంటె పదేళ్ళ ముసలివాడైనాడు.

తం !—నా వృద్ధాప్యం సౌఖ్యంగా, ఆనందంగా మా వాడి చేతుల్లో గడిచిపోతుం దనుకున్నాను. కాని విధి కన్ను కట్టకండా వుంటుందా? అంత అదృష్టాన్ని అంత కాలమూ అనుభవించ నిస్తాడా? నానుకోపరేషనట, ఇదొకటి సృష్టించాడు ఓ మతి పోయిన వాడు. స్వదేశమని, ముతక బట్టలనీ రాయటం, మా వాడిబోటి వాళ్ళందరు తాళమేసి పనులు మానుకోడం! నెల తిరిగేప్పటికి రెండు వేలు కళ్ళ చూసేవాడండి. కోర్టు మాను, మాను అన్నవాడేగాని ఈ నాడు ఒక పైస ఇచ్చేవాడు లేడు. యింతలో ముసలమ్మ వచ్చి కూచుంది.

ముసల !— పోనీ డబ్బుపోతే పోయింది. వాడన్నా సంతోషంగా చింతలేకుండా వుంటే సంతోషిద్దును. ఆ చలాకీ ఉత్సాహం అన్నీ పోయినాయి. దేశ దరిద్ర్యం, ఈ ఊరి వాళ్ళ దుర్మార్గం అన్నీ పాపం వీడి మొహాన్నే వేళ్ళాడుతున్నా యండి. తను దరిద్రుడై భార్య పుస్తెతో కూడ స్వరాజ్యాని కిచ్చి మమ్మల్ని కాటిలో కాళ్ళు పెట్టుకున్న వాళ్ళని ఏడిపించడమా దేశ దరిద్రం

పోగొట్టే విధం? ఇదిగో, ఈ చక్రాలు తిప్పమంటాడు, పొద్దున్న నించి సాయంకాలందాకా. యెన్నడూ లేనిది ఒకసారి ఆ చిన్న కుర్రాణ్ణి కొట్టాడు—ఏదో నూరు గజాల దార వెయ్యలేదని. ఈయన్ని లోజ్గా రొట్టె పాలు డాక్టరు తీసుకోమన్నాడు. అవీ లేదు. యేంరా అంటే దేశంలో తిండిలేక వేలకు వేలు, చచ్చిపోతూ వుంటే మనకి రొట్టె యెందు కంటాడు. వాడో! వాడు తిండే మానేశాడు. ఈ స్వదేశ మేమిటో ఈగల్లం తేమిటో గాని మేం చచ్చిపోతున్నాము నాయనా!

తం:—నన్ను నా పిన్నను తెచ్చుకోపీడు. ఆ దొర లందరూ ఘాతకులు, దేశ విరోధులూ, గర్విష్ఠు లంటాడు. వీడి కేం తెలుసును? నేను స్మిత్తు దొరగారి దగ్గిర పనిచేశాను. పదిహేను మంది మన వాళ్ళ కిందా పనిచేశాను. చెపితే వినేవా డెవరండీ? ఆ నిష్పక్షపాతం, ఆ దయా, ఆ కరెక్టునెస్ వాళ్ళకి కాక యింకెవరికుంది? ఆ జగన్మాత విక్టోరియారాణి పోయిన రోజున.... ఎందుకు లెండి మమ్మల్ని విసిగిస్తున్నాను గావును.

నే:— లేదండి. చెప్పండి!

తం:—ముప్పై ఏళ్ళ క్రిందలేని దేశదారిద్ర్యం ఇప్పు దేమొచ్చిందండి? అప్పుడంతా సుఖంగా లేమూ, పూర్వం ఇంత ధనం ఉండేదా దేశంలో? దొరలట, పంజాబులో కాల్చారట ప్రజల్ని. తిరగబడ్డ ప్రజల్ని కాల్చకపోతే ప్రభుత్వ మెట్లానండి? ఇంక రేపు దొంచి దొంగల్ని కైదులో పెట్టడం, ఉరితియ్యడం కూడా తప్పే నంటారు గావును—ఇంక ప్రభుత్వ మెందుకు?

ఇంతలో సుబ్రమణ్యం వొచ్చాడు, మధ్యాహ్నం పన్నిండయింది. ఒళ్ళంతా చెమటపోసి మొహం యెండ కొట్టింది. మనిషి సగమైనాడు; గడ్డం పెరిగింది. ఆ ముతక మురికి బట్ట లేసుకొని వికృతంగా వున్నాడు. నన్ను చూడగానే సంతోషం చూపించాడు గాని తిరిగి వాన తెచ్చే మబ్బులాగు ఏదో ఆలోచన కళ్ళని కప్పింది. అతని కాళ్ళచప్పుడు విని భార్య బయటికి వొచ్చింది.

"నేను కెట్లా వుంది?"

"ఫుళ్ళా తెర వొచ్చింది. చాలా భయపడ్డాను. మీ కోసం కబు రంపితే మీరు కనపళ్ళేదు."

"మా అబ్బాయికి జబ్బుగా వుంది. రా" అని నన్ను కూడా గది లోనికి తీసికెళ్ళాడు. మృత్యువా పిల్లవాడి మొహాన రాసి వుంది.

"వైద్య మేమిటి?"

"వైద్య మేం చేస్తుంది? తొట్టి స్నానం చేయిస్తున్నాము. కాని ఉప యోగం కనపళ్ళేదు."

"మదనపల్లి ——"

"మదనపల్లి, ఆ వెస్టరన్ నాన్సెన్సు నా ముందు మాట్లాడకు."

మృత్యువు సగం కబళించిన ఆ యింట్లో యెట్లాగో భోజనం చేసి, వాడి గదిలోకి వెళ్లాము. మూల ఒక చాప తప్ప, ఇంత బూజు దుమ్మూ తప్ప యేమీలేవు ఆ గదిలో.

"నీ లైబ్రరీ, పటాలు?"

"అన్నీ అమ్మేశాను. అయిదు కోట్ల ప్రజలు మల మల మాడుతూ వుంటే——"

"ఈ చల్లని గాలిని, బయట ఆకాశాన్ని, ఆ పున్నాగ చెట్టునీ ఎవరూ కొనలేదు గావును" అన్నాను. కడుపుమంట భరించలేక.

నా వంక చూసి. "ఇంకా నన్ను వెక్కిరిస్తున్నావా, ఈ మాల గుడ్డలు కట్టుకుని?" అన్నాడు.

"నా సంగతి పోనీలే, కాని నువ్విట్లా తయారైనావేం? దేశసేవ యేమాత్రం నీ వొంటికీ మనస్సుకీ పడ్డట్టు లేదు."

"ఇంకా ఈ ఆరోగ్య మున్నందుకూ, ఆ తెల్లని బియ్యపు అన్నం తింటున్నందుకూ, నీ బోటి స్నేహితులతో నాలుగు నిమిషాలు మాట్లాడినందుకూ. నా అంతరాత్మ బాధిస్తో వుంటుంది. ఇంత కాలం మన చుట్టూ ఇంత విచారం, దారిద్ర్యమూ పెట్టుకుని, నెత్తిమీద ఇంత బానిసత్వాన్ని ధరించి యెట్లా బతికామో! ఆహారం, నిద్ర లేకుండా ఎన్నేళ్ళు పనిచేస్తే దేశం బైట పడుతుందోగాని!"

ఏ మాత్రమూ కాపట్యం లేని నిర్మలమైన ఉద్రేకంతో వాడి

కళ్లు మెరిశాయి, పెదిమెలు వొణికాయి.

"కాని యీ షో భేమిటి? ఈ యిల్లేమిటి?"

"పూర్వపు దుబారా, షోకూ లేవనేనా? మరి యింకా త్యాగమంటే యేమిటి?"

"తండ్రి సౌఖ్యం, పెండ్లాం నగలూ, పిల్లల ఆరోగ్యం - ఇదంతా త్యాగం చెయ్యడమూ, దేశ సేవేనా?"

"వెక్కిరిస్తున్నావు. కాని సంబంధ మేమిటి?"

"పోసీ నీ కి జీవనం ఆనందంగా వుందా?"

"ఆనందమా? ప్రస్తుతావస్థలో ఒక్క నిమిషం ఆనందంగా వుండటానికి ఎవరికుంది హక్కు?"

"పోనీ, నీ రెండువేల ఆదాయం, నీ భార్య నగలూ, నీ ఆనందం, ఇంటివారి ఆనందం, పిల్లల ఆరోగ్యం ధారపోశావు. ఎంత సహాయం అయింది దేశానికి?"

ఒక్క రవ్వసేపు ఊరుకున్నాడు.

"అవును. అది నాకు విసుగు పుట్టిస్తుంది. అందరూ, యీ నాయకు లందరూ స్వార్థపరులు. ఈ నెల ఆదాయం నష్టం కాక, పైగా నా స్వంత సొమ్ము యిరవై వేలు యిచ్చాను. దానికి లెఖ్ఖ చెప్పమంటే చెప్పరు. చివర చివరకి చూడగా అంతా స్వలాభాపేక్ష తప్ప ఇంకేమీ లేనట్లుంది. ఒక్క పంచముల సంగతి తీసుకో. నేను పంచముల్ని రానిస్తున్న దగ్గిర్నించి, ఒక్క బంధువూ యీ యింటి గడప తొక్కలేదు. అంత మాత్రం త్యాగం చేసినవాణ్ణి చూసి యిన్పటికీ యింకా చందాలు వెయ్యమనేవాడే కాని, మా ఇంట్లో మేము పడే బాధలు కనుక్కునే వా డెవ్వడూ లేడు, చెత్తా కాపీ మనుష లందరూ దేశ యోధు లిప్పుడు. నాలు గెకరాల పొలం దాచుకొని, పది రూపాయల పని వొదులుకొని, దేశౌన్నత్యం సంగతి గట్టిగా గంటన్నర అరిచే వెంకటేశ్వర్లుకి నాకన్న గౌరవ ముంది. నాకు గౌరవం కావాలని కాదు. కాని-" వూరుకున్నాడు. "నా దగ్గిర స్వరాజ్యనిధి కిచ్చిన తాలూకు

సొమ్ము, నాదే, మూడు వంద లుంటే, దానికి ఖర్చు అడిగారు."

"పోయినసారి నేను వచ్చినప్పుడు ప్రతి వాణ్ణీ విశ్వసిస్తున్నావు. యింతలో లోకం మారలేదు కదా?"

"తెలుసుకున్నా నిప్పుడు."

"ఆ విశ్వాసమే నయమేమో!"

"తెలివి తక్కువ."

"కాని ప్లీడరు పని న్యాయమే నన్నావుగా?"

"అంత నీచ మింకోటి లేదు. చిన్నప్పుడు మన మనుకున్న మాటలే నిజం."

"కాని నీ ముసలి తండ్రి, నీ భార్య, పిల్లలు - ఎవరికీ యిష్టం లేనట్టుంది."

"మూర్ఖులు, వారికే సౌఖ్యాలు మరిగి-"

"కాని వాళ్ళ సౌఖ్యం కూడా పాడు చెయ్యడానికి నీ కే మధి కార ముంది?"

"ఈ బీదలు తిండిలేక మాడుతూ వుండగా, సుఖపడ్డానికి వాళ్ళ కేం హక్కు ఉంది?"

"కాని వీళ్ళా కారణం?"

"అందర మూనూ."

ఇంకా ఆ పిచ్చివాడితో మాట్లాడే దేమిటని వూరుకున్నాను. అతని పెద్ద కుర్రవా డొచ్చి భయపడుతో "నాన్నా, నాకు కథల పుస్తకం తెచ్చిపెడతా నన్నారు. తెచ్చారా?" అన్నాడు.

"జ్ఞాపకం లేదు."

"పోనీ, నేను మా స్కూలుకి పోయి——"

"వెధవా, ఆ స్కూలు సంగతి మళ్లా ఎత్తా వంటే-"

పిల్లిలాగు ఒదిగి వెళ్ళిపోయినాడు.

"కాని నీ స్వభావ మెంత మారిపోయిందో తెలుసా? నీ అవిశ్వాసమూ, నీ చిరాకూ, నీ తలిదండ్రుల మీది కోపమూ-"

"ఏం చెయ్యను? ఈ దారిద్ర్యం, ఈ ఆకలీ....", వూరుకున్నాడు.

సాయంత్రం చెట్టు క్రింద దిగులుగా మంచుని దీపంలేని ఆ ఇంటికేసి చూస్తున్నాను. సుబ్రమణ్యం యేదో మీటింగుకు పోయి వాడు. మెల్లిగా నాకేసి ఎవరో వస్తున్నారు.

దగ్గిరికి వొచ్చి, ఒక్క ఐదు రూపాయ లుంటే ఇవ్వరూ!'' అంది సుబ్రమణ్యం భార్య సిగ్గుతో తల వొంచుకుని.

"ఇంట్లో సంచీలో ఉన్నాయి. అబ్బాయి చేతికిచ్చి పంపుతాను. ఐదు చాలా?''

"పది వుంటే ఇవ్వండి. అబ్బాయి కివ్వ వొద్దు. తరవాత వీలు చూసుకుని, ఎవరికీ తెలీకండా నాకే ఇవ్వండి.''

అటు తిరిగి మళ్ళీ అంది. "ఇప్పుడు జేబులో ఒక పావలా అన్నా లేదా?''

సుబ్రమణ్యం భార్య!

కిందపడి యాడవా లనిపించింది నాకు.

"లేదమ్మా! ఇప్పుడే నేనే తెచ్చి ఇస్తాను. ఇక్కడే వుండండి.''

"వొద్దు. జేబులో ఉంచుకోండి. నేనే వొచ్చి అడుగుతాను'' అని మెల్లిగా చీకట్లోకి, ఆ మృత్యు గృహంలోకి దెబ్బలు తిన్న దెయ్యంమల్లే వెళ్ళింది.